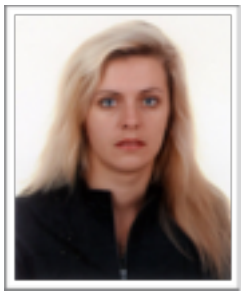
ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В СФЕРІ ЗДІЙСНЕННЯ МЕДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Булеца Сібілла Богданівна
кандидат юридичних наук, доцент
заступник декана юридичного факультету
Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет»

Зарубіжні науковці одностайні в тому питанні, що відносини між лікарем і пацієнтом базуються на засадах юридичної рівності та вільного волевиявлення, регулюються приватним правом, і вони є цивільно-правовими відносинами [1, с. 16].

Однак, К.Б. Ярошенко зазначає, що відносини між лікувальним закладом та пацієнтом самі по собі цивільним правом не регулюються, а потрапляють у сферу регулювання цивільного права, коли лікувальний заклад не виконує або неналежним чином виконує свої публічні обов'язки і цим заподіює шкоду потерпілому і має обов'язок її відшкодувати – це деліктні зобов'язання [2, с. 27]. Слід зазначити, що більшість українських науковців вважають так само.

Лікар повинен мати всі необхідні професійні знання щодо майбутнього медичного втручання, стану здоров'я пацієнта та можливих наслідків проведення лікування. Під компетентністю лікаря також розуміється його здатність довести до хворого інформацію про медичне втручання в доступній формі [3, с. 77]. Це положення свідчить, що стосунки „лікар–пацієнт" – це відносини, які базуються на юридичній рівності і тому належать до сфери цивільно-правового регулювання.

Оскільки ці стосунки здебільшого підпадають під дію права приватного, то тут правовідносини сторін, у тому числі й правовідносини юридичної відповідальності, можуть виникати, а відповідні права й обов'язки – бути реалізованими за наявності певних юридичних фактів і без участі держави (наприклад, на підставі договору між учасниками цивільних відносин, не передбаченого нормами цивільного законодавства) [4, с. 500-502]. Останнім часом лікарі все частіше стають фігурантами судових справ. Їх звинувачують в загибелі пацієнта, в інвалідності через неправильно поставлений діагноз, в помилках при косметичних операціях, халатності тощо.

За загальним правилом, мірою відповідальності служить не ступінь провини, а величина заподіяної шкоди, залежно від якої і дається правова оцінка

© Булеца С.Б.

поведінки медперсоналу і наступає відповідна їй юридична відповідальність [5, с.99]. У разі медичної відповідальності за проступки лікаря, позадоговірні збитки відшкодовуються лікарем або закладом охорони здоровя.

Якщо відносини лікаря та пацієнта є цивільно-правовими відносинами, то при виникненні відповідальності має важливе значення, що є підставою виникнення, зміни та припинення цих правовідносин, тобто юридичним фактом. Відповідь на це питання залежить від того, чи це договірні чи позадоговірні зобов'язання. Для розмежування між договірною і деліктною відповідальністю, насамперед, мають значення передумови виникнення відносин. Позадоговірні відносини - це абсолютні правовідносини, що означає, що відносних правовідносин між визначеними суб'єктами не існує. З абсолютних правовідносин виникає обов'язок визначеної особи, і їй протистоїть невизначена кількість зобов'язаних осіб, щоб не порушувати права цієї особи. У відносиних правовідносинах уповноваженому суб'єкту протистоїть одна або декілька конкретно-визначених зобов'язаних осіб. Заподіяння шкоди заборонено, поведінка стає протиправною тоді, коли виникає шкода.

При договірній відповідальності порушуються умови договору, при позадоговірній (деліктній) між порушником та потерпілим перед виникненням правопорушення існували абсолютні правовідносини. Відповідальність настає, коли поведінка лікаря є активною або пасивною. У деліктній відповідальності заподіюється шкода навіть тоді, коли потенційно шкідлива поведінка не визначена чітко законом, оскільки будь-яка активна та пасивна поведінка може бути незаконною і пов'язана з настанням шкоди.

З урахуванням викладеного вище, на нашу думку, можна назвати такі принципи юридичної відповідальності при здійсненні медичної діяльності:

- своєчасність, тобто застосування відповідальності вчасно після заподіяння шкоди;

- доцільність відповідальності, під якою розуміється відповідність міри, що обирається у відношенні порушника, цілям юридичної відповідальності, а також можливість відмови від застосування мір відповідальності, якщо без неї можна обійтися;

- вона застосовується у випадку порушення приписів правових норм (правопорушення);

- умовою належної реалізації санкції, що передбачає міри відповідальності, є дотримання законності при визначенні підстав та у процесі застосування мір відповідальності, тобто застосування тільки за винні діяння, передбачені

законом, в суворій відповідності з вимогами закону, у встановленому процесуальному порядку;

- справедливість означає, що за одне правопорушення можливо лише одне покарання, враховуючи види відповідальності, які передбачені Конституцією України;

- розміри відшкодування повинні відповідати принципу розумності;

- застосування мір відповідальності повинне мати індивідуальний характер та має відповідати характеру правопорушення;

- юридична відповідальність має бути невідворотною з точки зору забезпечення можливості її реалізації.

Важливо підкреслити, що цивільно-правова відповідальність за шкоду, заподіяну при здійсненні медичної діяльності, як правило, настає на загальних засадах, тобто базується на принципі вини. Відповідно, потерпілий (пацієнт) може вимагати від особи, яка заподіяла шкоду (лікар), відшкодування збитків, при умові встановлення складу правопорушення (шкоди, причинно-наслідкового зв'язку, протиправної поведінки, вини).

Відповідальность у сфері медичної діяльності – це варіант юридичної відповідальності, який виникає внаслідок порушення у галузі майнових або особистих немайнових благ громадян у сфері охорони здоров’я і який полягає переважно в необхідності відшкодування шкоди [6]. Відповідальність лікаря грунтується на засаді "загального очікування", тобто максимального піклування про пацієнта. Всіх пацієнтів - тих, хто потребує допомоги, незважаючи на релігійні, політичні чи інші переконання, майновий стан, - необхідно оглянути з дотриманням професійних та етичних правил, піклування, основних медичних принципів.

Відповідно, в кожному випадку в зв'язку з розглядом компенсаційних спорів, необхідно враховувати, що дії лікаря виконанні з дотриманням всіх умов, обережно. Недотримання цього розцінюється як протиправна поведінка лікаря.

Потерпілий повинен довести склад правопорушення: вину, протиправну поведінку, причинно-наслідковий зв'язок між поведінкою і заподіяною шкодою. На відміну від цього, особа, яка заподіяла шкоду, повинна довести, що вона діяла старанно і її дії були спрямованні на допомогу потерпілому. Наприклад, якщо під час операції, існує підвищений ризик хірургічних ускладнень, і їх слід очікувати, то при дотримання всіх умов проведення операції лікар, який оперує повинен звернути особливу увагу на наслідки, які можуть виникнути, і зробити все, щоб запобігти їх настанню. Лікар повинен проводити операцію відповідно

до процедури. Не тільки лікарі можуть заподіяти шкоду, але і медичний персонал (медсестри), шкода може заподіюватися з використанням неадекватних медичних приладів (засобів). Хоча так звані «позови, які виникають з лікарських помилок чи халатності лікарів», виникають у зв'язку з медичною діяльністю чи бездіяльністю лікарів, зазвичай сюди відноситься така шкода, яка пов'язана з лікувальною діяльністю лікаря і тут виникає причинно-наслідковий зв'язок між протиправною поведінкою і шкодою [7, с.94].

В іншу площину при відшкодуванні шкоди відносимо випадки, коли працівник охорони здоров'я внаслідок протиправних медичних дій заподіює шкоду дитині. Якщо у разі помилки лікаря народжується дитина-інвалід, то з точки зору відшкодування шкоди картина є прозорою, однак необхідно проаналізувати і морально-етичний аспект при вирішенні спору. Справжня морально-етична проблема виникає тоді, коли народжується здорова, життєздатна дитина і батьки в суді вимагають компенсації шкоди за це. У разі, якщо народжується здорова дитина і вона є «шкодою» (батьки не хотіли народження житини взагалі), то лише батьки можуть вимагати відшкодування шкоди, в той час, якщо народжується дитина-інвалід, то претензії по відшкодуванню шкоди можуть пред'явити як батьки (wrongful birth – помилкове народження), так і дитина (wrongful life – помилкове життя) [8; 9].

При wrongful pregnency (помилкова вагітність) або wrongful conception (помилкове зачаття) батьки можуть подати позов щодо халатності проти медичного працівника за те, що виконав стерилізацію або аборт неправильно, що призвело до народження здорової, але нікому не потрібної дитини. Батьки можуть вимагати в суді компенсацію за вартість невдалої процедури, моральну шкоду за біль або страждання, пов'язаних із стерилізацією або абортом. Батьки можуть також вимагати відшкодування збитків за медичні витрати, біль, і страждання, що пов'язанні з вагітністю, втрачена заробітна плата матері у зв'язку з вагітністю, втрата чоловіка під час вагітності, економічні і емоційні затрати по вихованню дитини. З цих вимог найбільша проблему для судів представляють вимоги про компенсацію витрат на виховання дитини.

Wrongful pregnency відрізняється від wrongful birth тим, що лікарю пред'являється звинувачення в халатності у разі неможливості діагностувати вроджений дефект дитини, який дозволив би матері зробити аборт, а не народити дитину з вродженими дефектами.

Отже, у випадку, якщо обоє батьків і дитина може вимагати компенсації, то під питанням залишаються вимоги дитини. Якщо їй присудять компенсацію, це означатиме, що суд визнає індивідуальні потреби власної загибелі. Тому,

враховуючи досвід як континентальної, так і англо-саксонської судової практики, вони у більшості випадків сходяться на тому, що не можна приймати позови про відшкодування шкоди від імені дитини. Батькам, звичайно, принаймні, присуджують частину додаткових витрат на виховання дитини-інваліда. Підставою є в даному випадку порушення права на планування сім'ї [10, с. 6].

З вищезазначеного можна зробити висновок, що при виникненні цивільно-правової відповідальності у сфері медичної діяльності необхідно, щоби було:

- доведено та визначено порушення лікарем професійних норм;
- з цим була пов'язана шкода, заподіяна здоров'ю пацієнта;
- виникла протиправна поведінка і шкода, яку потрібно довести надавачу медичних послуг.

Таким чином, враховуючи вищевикладене, можна виокремити такі ознаки відповідальності лікаря в галузі здійснення медичної діяльності:

1) вона являє собою реалізацію санкції правової норми (кримінальної, цивільної);

2) за своїм характером є засобом державного примусу або засобом приватного впливу, що забезпечений можливістю державного примусу;

3) є наслідком протиправної поведінки суб'єкта права;

4) може виникати із пасивної поведінки субєкта;

5) супроводжується вираженим або таким, що мається на увазі, осудом винної особи (медичних працівників) з боку пацієнта (родичів) та держави;

6) виражається у покладенні на винного у вчиненні правопорушення суб'єкта додаткових обтяжень матеріального або особистого характеру;

7) є для порушника додатковим обов'язком до таких обов'язків, що вже існували раніше внаслідок припису норми акту законодавства, договору і не були виконані порушником;

8) реалізується у відповідних процесуальних формах (у приватних відносинах може бути реалізована добровільно, але у випадку ухилення порушника від виконання покладеного на нього додаткового обов'язку, знову-таки реалізується за допомогою державного примусу, що здійснюється у відповідних процесуальних формах);

9) цілями відповідальності є той результат, що досягається при реалізації її мір, якими можуть бути: захист правопорядку, виховання учасників правовідносин, попередження правопорушень, покарання порушника.

У зв'язку з цим, на мою думку, загальною метою відповідальності для приватних відносин на перше місце виступає головна мета захисту інтересів

приватної особини, котра досягається шляхом компенсації за рахунок порушника зазнаних в результаті правопорушення втрат та збитків, відновлення за рахунок порушника втраченого суб'єктивного права, зміни правовідносин на користь потерпілої від правопорушення особи.

З урахуванням зазначених ознак відповідальності в галузі здійснення медичної діяльності її можна визначити таким чином: відповідальність лікаря в галузі здійснення медичної діяльності – це вид юридичної відповідальності, тобто реалізація санкції правової норми, що є за своїм характером засобом примусу, супроводжується осудом з боку держави і потерпілого, і виражається в покладанні на винного у порушенні суб'єкта невигідних для нього наслідків порушення нематеріального чи матеріального характеру.

Використовуючи позитивні моменти згаданих вище визначень, сутності відповідальності, але із зазначеними корективами методологічного характеру, можна визначити цивільно-правову відповідальність при здійсненні медичної діяльності як врегульовані чи санкціоновані нормами права (актами законодавства або договором сторін) правовідносини між медичним працівником та пацієнтом (іншими зацікавленими особами), чиї права порушені, якими передбачається покладення на порушника додаткових обов'язків з метою захисту суб'єктивного права потерпілої сторони даних відносин.

Список використаних джерел:

1. Jobbágyi Gábor. Az orvos-beteg jogviszony az új Ptk.-ban./ G. Jobbágyi. // PJK.- 2005.-1.- 15-20. o./ [Електронний ресурс].- Режим доступу до статті: http://ptk2013.hu/polgari-jogi-kodifikacio/jobbagyi-gabor-az-orvos-beteg-jogviszony-az-uj-ptk-ban-pjk-20051-15-20-o/330

2. Ярошенко К.Б. Жизнь и здоровье под охраной закона./ К.Б. Ярошенко.- М.: Юрид. лит-ра, 1990.-174с.

3. Медніс Д.Ю. До питання дієздатності пацієнта під час оформлення згоди на медичне втручання. / Д.Ю. Медніс. // Перший Всеукраїнський конгрес з медичного права і соціальної політики 14–15 квітня 2007 року, м. Київ: Збірник тез доповідей / Упор. к.ю.н. Гревцова Р.Ю., д.м.н. Степаненко А.В. — Київ: Видавничий дім "Авіцена", 2007. — С. 76–77.

4. Харитонов Е.О., Саниахметова Н.А. Гражданское право Украины: Учебник. – Х.: ООО «Одиссей», 2004. – С. 500-502.

5. Лазарева Е.В. К вопросу об юридической ответственности медицинских работников./Е.В. Лазарева. // Вестник Волжского университета им. В.Н.

Татищева. К 10-летию Волжского университета им. В.Н. Татищева. - Тольятти: ВУиТ, 2005, Вып. 47. - С. 98-103.

6. Стеценко С. Г. Медичне право України: підруч. / С.Г. Стеценко, В.Ю. Стеценко, І.Я. Сенюта. – К.: Всеукраїнська асоціація видавництв «Правова Єдність», 2008. – 507 с.

7. Jobbágyi Gábor: Az orvos polgári jogi felelősségének ujabb kérdései // Magyar jog.-1986.-№3.- P. 94-98.

8. William C. Duncan. Statutory Responses to“Wrongful Birth” and “Wrongful Life” Actions / [Електронний ресурс].- Режим доступу до статті: http:// www.marriagelawfoundation.org/publications/uffl%20chapter.pdf

9. Brenda Daly. Wrongful birth, wrongful conception, and the Irish constitution / [Електронний ресурс]. - Режим доступу до статті: http:// doras.dcu.ie/2219/1/eur_jour_health_law_12_1_2005.pdf

10.Dósa Ágnes: Kérhető kártérítés egy gyermek megszületéséért?// LAM.-2001.-12(2).-134-6.

У статті розглядаються питання та проаналізовано особливості цивільно-правової відповідальності при здійсненні медичної діяльності, їх ознаки, доведення складу правопорушення та виникнення відповідальності в договірних та позадоговірних зобовязаннях. Цивільно-правова відповідальність в медицині базується на принципі вини, хоча в деяких випадках важко доводити вину лікаря потерпілим.

Ключові слова: цивільно-правова відповідальність, здійснення медичної діяльності, медичний працівник, пацієнт, помилкове життя, помилкове народження, склад правопорушення.

В статье рассматриваются вопросы и проанализированы особенности гражданско-правовой ответственности при осуществлении медицинской деятельности, их признаки, доказывание состава правонарушения и возникновение ответственности в договорных и внедоговорных объезательствах. Гражданско-правовая ответственность в медицине базируется на принципе вины, хотя в некоторых случаях трудно доказывать вину врача потерпевшим.

Ключевые слова: гражданско-правовая ответственность, осуществление медицинской деятельности, медицинский работник, пациент, ошибочная жизнь, ошибочное рождение, состав правонарушения.

The article examines issues and analyses peculiarities of civil liability during the conduct of medical activity, their characteristics, proving the availability of constituent elements of an offence and grounds for liability in contractual and non-contractual obligations. Civil liability in medicine is based on the principle of guilt, although in some cases it is difficult to prove guilt of a doctor by victims.

Keywords: civil liability, realization of medical activity, medical worker, patient, erroneous life, erroneous birth, composition of offence.